

**КРЪСТАН ДЯНКОВ
ДЖОН КЕНЕДИ ТУЛ В
ЖЕРТВА НА СГОВОРА**

chitanka.info

От излизането си в 1980 година тази книга с неоформена жанрова принадлежност (би трябвало да напомня роман) все така се радва на огромна популярност, а нейният автор — дотогава от никого нечут и невидян — е все така една любопитна литературна загадка. Комичното в това съчинение е тясно взаимно обусловено с трагизма на едно календарно точно определено време, действителното на места се покрива с ирационалното; неукротимата фантазия съжителства с една болезнена ирония, фарсът е само маска на една убийствена реалност. Човешкото въображение, което винаги е имало поводи да се съмнява в интегралния образ на Съединените Щати като една от най-напредналите цивилизации в света, може на пръв поглед да се смути от невероятния сговор между глупост и разум, между дебилност и мъдрост, между човешко страдание и пълна дехуманизация, бележещи характеристиките на тази нация. Отрицаващи се взаимно, те са като двете страни на една и съща монета, отдавна обезценена от уморителното ѝ подхвърляне върху избелялото хазартно сукно на едно излъгано, жизнено неустойчиво, изтощено и отчуждено общество, чиито мечти постепенно, исторически последователно са рухвали в прахоляка на две световни войни, една тежка икономическа криза, безплодни колониални и военни авантюри по всички географски ширини на света, вътрешнополитически скандали, наивни теоретизации и свръхнапомпано самочувствие.

Писателят Уокър Пърси, преподавател по литература в университета „Лойола“ в Ню Орлиънс, който през 1976 г. пръв прочита книгата, признаваше сетне, че неколkokратните настоявания по телефона от страна на една жена, впоследствие оказала се майката на Джон Кенеди Тул, го накарали резервирано да отгърне първата страница на един едва четим от похабеното индиго ръкопис. „Зачетох се — пише той в предговора към американското издание на «Сговор на глупци» от 1981 г. — и продължих да чета. Първо ме налегна отчайващото чувство, че ръкописът не е достатъчно лош, за да го захвърля, после интересът взе да ме гъделичка, след това ме обзе растяща възбуда, която накрая премина в недоверие: просто не беше възможно да е нещо толкова хубаво. Ще устоя на изкушението да издам кои места ме накараха най-напред да зяпна, сетне да се подсмихна, да се изсмея гръмогласно и в почуда да поклатя глава. По-добре читателят сам да ги открие.“ Може би по същия начин ще трябва

да постъпим и сега — българският читател, в чиито ръце ще попадне тази книга, несъмнено ще направи своите по-малки и по-големи открития за „Сговора“ на Тул, нищо, че може би няма да съвпадат с тези на Пърси. А и не би могло. Дори ще се получат известни различия, макар да не знаем какви са били за него същностните изводи и какво той е съзрял под тази фалстафовска буфонада, в която се движи героят на Тул. Тъкмо него, Игнациус Райли, ние ще открием още в самото начало — персонаж, който трудно може да бъде причислен към познатия ни каталог от литературни герои, един „щастлив“ случай, за когото едва ли някой специалист би се осмелил да намери точната диагноза, или както го бе определил Уокър Пърси, „неповторим лигльо, един луд Оливър Харди, един тлъст Дон Кихот, извратен Тома Аквински, всичките омесени в едно цяло“. Само че у този привиден псевдоинтелектуалец, идеолог, сеяч на хаос, мърляч и лакомник живее необузданият бунтовник, какъвто навярно ще да е бил и тулещият се зад него Тул. Станал жертва на „колегите по глупост под знамето на сговора“, той въстава с цялата си душа, убедено и безкомпромисно, против цялата си съвременност, от Фройд, хомосексуализма и протестантството (най-малкото защото е католик) до универсалното дребнодушие, социалните измами и социалната система, попаднала в плен на капиталистическите взаимоотношения. На пръв поглед той е нелеп, асинхронен, смешен: излегнат в римски стил по бархетна нощница в една спалня от крайните квартали на Ню Орлиънс (какъв по-подходящ декор от това средоточие на американските противоречия!), между исполинските си пристъпи на словесна високопарност той написва десетки жълтолисти бележници с хули, колосални идеи за преустройство на обществото и промишлеността и писма, подписвани с различни имена. Неговият интелектуален и емоционален метеж го отделя от всички останали, противопоставя им го, остракира го от тях и едва тогава виждаме какъв може да бъде той, щом за него другите са „покерджии, проститутки, екхибиционисти, антихристи, алкохолици, хомосексуалисти, наркомани, фетишисти, онанисти, порнографи, изнудвачи, дърти брантии и лесбийки, които бутнат ли мъничко рушвет, и вече попадат под закрила“. При всеки опит да стане социално съвместим — например да постъпи на работа, — неговата поява в каква да е област на обществен ангажимент неизбежно довежда парадоксалната му

мисъл до раждането на нови идеи и теории и обикновено завършва катастрофално, въпреки че дълбоко в поведението му все пак проличава известна донкихотовска логика. Съвременният свят е чужд и враждебен за Игнациус Райли, той напомня един мрачен видеоклип на ужасите и несъответствията и тъй като му липсват „познания по теология и геометрия“, измисленият му критерий за нещата постоянно предизвиква фатални своеволия от страна на пилорната му клапа. Тази неправдоподобна фигура е вместена в един още по-абсурден лабиринт от върховна глупост (да си припомним само циркаджийските одежди на полицаия Манкузо), поднесена в книгата като нормално американско социално разслоение на чиновници, едри индустриалци, полицаи, притежатели на барове, контрабандисти на порнографски снимки, продавачи на хотдог, съседи сплетници, университетски професори, които си преписват един от друг лекциите, и — тъй като сме в Луизиана, т.е. в Юга — негри, които са винаги по-умни и съвестни от белокожите си работодатели. Пъстър паноптикум, калейдоскопична бъркотия, в която няма и помен от организация, освен шепа неумолими закони: в Съединените американски щати човек е невинен, докато не го признаят за виновен, или богатият всякога си остава богат, а бедният — всякога беден. Сред многобройните разсъждения на Игнациус Райли читателят ще открие и други безмилостни закономерности, като например тази, че умът е обратнопропорционален на цифрата в чековата книжка или че прогресът няма нищо общо с прогресиращото летоброене на съвременната цивилизация. Нещо като Паркинсън, като Лорънс Питър, като Мърфи и техните правила — един точен, режешо сатиричен и безпощадно присмехулен портрет на днешните Съединени щати, този необятен и вечно обновяващ се сговор на безумието във всички възможни посоки на човешката мисъл и практика: политика, идеология, морал, религия, класови чувства, прости междучовешки отношения. Тук загадъчният Джон Кенеди Тул стига до странен синтез на едни от най-известните американски сатирици. Артимиъс Уорд, Марк Твен, Ринг Лардиър, О. Хенри, Джеймс Търбър, Робърт Бенчли, Доктъроу, Вонегът — с цялата отрова на своите писателски жила, с цялото си виране в недъгавата социална структура на Щатите, неподражаеми първенци на критичния и унищожителен сарказъм, те всички изглеждат сякаш лирици в сравнение с лунатичното въображение на Тул, с неговото екстравагантно сатирично

майсторство, блестящо защитено както с поредица от снайперистки попадения в слабите места на този невероятен и халюцинаторен свят, наречен Америка, така и с една завидна белетристична лекота, отлично усвоила знаковата система на съвременното фантазно и символично слово.

Едновременно с това „Сговор на глупци“ навява някаква особена и необяснима тъга, в книгата кънти някакъв трагичен обертон, като че събуден от личната трагедия на автора. Очевидно видял себе си зад парадната врява на своя герой, Джон Кенеди Тул е роден в Ню Орлиънс през 1937 г. и тридесет и две годишен слага сам край на живота си (1969). Малко други неща са известни за него, за неговите интереси, социални връзки и професионални занимания. Телеграфните данни, съобщени от преживялата го майка, не подават друга информация, остава само да подозираме, че не е намерил достатъчно сили, за да изтърпи с една явно чувствителна душа заобикалящата го отвсякъде глупост и напразно се е мъчил да гребе срещу течението — това поне подсказва романът. Оставил ръкописа на „Сговора“, след като напразно е опитвал да заинтересува някоя редакция или издателство. Майка му го изпраща на Уокър Пърси и благодарение на личните му усилия един откъс най-напред излиза в списание „Ню Орлиънс Ривю“ (1978), а цялата книга бива издадена чак в 1980 г. Тогава именно се случва и онова, което би предвидил и един Игнациус Райли: посмъртно му е присъдена наградата „Пулицър“ за литература, а по-късните издания се финансират от Националната фондация за изкуствата във Вашингтон. И кой знае още колко ненаписани книги е трябвало да отнесе в гроба си този блестящ талант, към когото целият Сговор реши твърде късно да прояви своята грижа.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.